

UNA ALTRA VOLTA *MANVÉS* A LA *QUESTA* DE REXACH
I A L'OBRA D'ANDREU FEBRER

1. *MANVÉS I EL SIGNIFICAT*

Si reprenc un vell estudi meu del 1978 sobre *manvés*, és degut a la ulterior publicació de dos treballs a propòsit d'aquest mot. Un del Sr. Joan Coromines en el seu diccionari etimològic i un altre del provençalista A. Soutou en un article de la «Revue des langues romanes».

En un volum d'homenatge dedicat a la professora J. Wathelet vaig redactar una llarga monografia, en la qual analitzava a fons el mot de l'occità antic *marves*, que té un doble exacte en el català *manvés* o *marvés*.¹ En totes dues llengües es tracta d'un terme que no ha arribat al llenguatge modern. En provençal no va ultrapassar l'època dels trobadors i els exemples desapareixen després del segle XII, mentre que en català es perden en acabar el segle XIV;² fa l'efecte que ja a la darreria del segle XIV i començament del segle XV els escadussers esments de casa nostra són purs arcaïsmes.

Aquell estudi, traduït al català i amb alguns lleus retocs i afegits, vaig incorporar-lo al meu llibre *La llengua catalana en els seus textos*, aparegut el 1978.³ Vaig tractar de demostrar que ens trobàvem davant

1. *Occitan et catalan: nécessité d'une étude réciproque. À propos de l'ancien provençal marves, catalan manvés*, dins *Mélanges de philologie et de littératures romanes offerts à Jeanne Wathelet-Willem* (Liège, Marche Romane, 1978), ps. 43-78.

2. Precisament aquest hiat cronològic entre les dues llengües bessones és el que, al meu parer, fa necessari i complementari l'estudi d'ambdues.

3. Germà COLÓN, *La llengua catalana en els seus textos* (Barcelona, Curial, 1978; «Biblioteca de Cultura Catalana», 39), ps. 101-139. Citaré d'ara endavant com a *Textos*. L'afegit més important és la nota 45 (ps. 138-139), on tinc en compte l'opinió dels editors de les anomenades *Vides de Sants rosselloneses*; vegeu també la meua nota *Al comptat o a terminis* dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 6 (1985), ps. 7-12.

un adverbi temporal amb el sentit de 'tot seguit, immediatament' procedent de *MANU VĚRSU, variant formal MANU VĚRSA (el masculí és degut a l'aspecte formal de MANU; compareu, per exemple, *mandret*).

Com que havia reunit en català més de seixanta passatges d'escriptors medievals i els havia analitzat molt a fons, pensava il·lusòriament que havia resolt el problema.

L'aclariment semàntic el trobava jo en el fet que una gran quantitat d'idiomes del món expressen un espai de temps brevíssim amb un girar ràpid de la mà, de manera que es passa a significar 'immediatament, al punt (*sur le champ, illico*)'. Vaig fornir exemples d'aquesta formació en llengües de tot arreu: de l'Extrem Orient (japonès i xinès) o de més a prop com el finès; però em vaig concentrar principalment en les germàniques i romàniques. Així l'alemany *im Handumdrehen, Handkehrum*, literalment 'en el temps que costa de girar la mà',⁴ i el francès mitjà i modern *en un tournemain* (o dialectal amb *virer* com *vire-tai-main*) són les expressions que em van posar sobre la pista i em van fer rebutjar altres artificioses explicacions.⁵

2. TORNEM ENRERE

Quan el 1985 aparegué l'article *mà* al volum V del *DECat*,⁶ em va sorprendre que el Sr. Joan Coromines, tot negligint, com acostuma, les meves recerques,⁷ donés crèdit a una proposta, formulada per Clovis Brunel, tan poc probable com la de partir d'un llatí medieval MANIBUS en l'expressió feudal *jurare manibus*. Aquest investigador era un grandíssim filòleg, molt erudit, però no era lingüista, i no és estrany que es conformés amb la derivació a partir d'un ablatiu del plu-

4. Vegeu E. LOMMATZSCH, *Kleinere Schriften zur Romanischen Philologie* (Berlín, 1954), p. 44 i nota.

5. *Textos*, ps. 136-138.

6. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (Barcelona, Curial, 1985), ps. 335-337.

7. Si no és per amollar alguna inconveniència o dedicar-me una poesia, com aquella que ell suposa de Goethe a l'article *volcà*.

ral. Com es pot concebre una expressió medieval que després evoluciona fonèticament com si hagués estat un terme patrimonial llatí? Més greu és que l'autor del *DECat* s'hi adhereixi. Puix que al meu llibre vaig donar tots els arguments per rebutjar aquest punt de vista, no em repetiré ací. Prego el lector que s'hi reporti i que compari el que hi exposo (les interpretacions dels diversos passatges en particular) amb el que diu el Sr. Coromines. Tota la documentació occitana i catalana que aquest addueix en el seu diccionari ja l'havia assenyalada i comentada jo, i molta més.

El que ara reporta el *DECat* és substancialment el que ja apareix en l'edició del text de la *Legenda aurea* (que hom anomena molt malament *Vides de sants rosselloneses*)⁸ i al qual jo ja havia replicat amb arguments que em semblen de pes,⁹ com per exemple refutant la pretesa evolució semàntica paral·lela de MANIBUS amb l'anglès *off-hand* i l'alemany *vorderhand*.¹⁰ No cal que hi insisteixi.

3. ANDREU FEBRER I REXACH

De l'aportació del Sr. Coromines vull destacar dos punts. Es tracta d'uns passatges de la traducció de la *Divina Commedia* per Andreu Febrer i dels esments de la *Questa del Graal* de Rexach.

3.1. Els texts d'Andreu Febrer

L'il·lustre etimòleg barceloní, refusant l'accentuació oxitònica de *manvés*, diu literalment: «L'argument que s'havia donat en contra es fundava en rimes del pastix d'AFebrer amb la *Divina Comèdia*; però justament en *Inf.* XXV, 78, està en assonància amb *comes* i *entrames* (= cast. *entrambas*); si aquest text té cap valor provatori confirmaria

8. Ch. S. M. KNIAZZEH i E. NEUGAARD, *Vides de sants rosselloneses...* amb prefaça i aportacions de J. COROMINES, vol. I, Gramàtica i glossari (Barcelona, 1977), p. 156, s.v. *manves*.

9. *Textos*, p. 138, nota 45.

10. *DECat*, loc. cit., p. 337, nota 16.

doncs que era *mànves*; en realitat ja sabem que no té cap autenticitat filològica i menys en el cas d'aquest mot que en el s. XV era ja un arcaisme desuet; raó de més per rebutjar la prova del vers d'*Inf.* XIII, 35, on sembla que és amb aquest mot que rima *plase(r)s*, però en realitat es pot dubtar de la lliçó en tots dos casos, i es veu que Febrer com a cultivador de la poesia macarrònica provençalitzant ho confonia amb oc. *manés* "de seguida"». ¹¹

Cal dir que el Sr. Coromines es busca els esculls. En el cant XXV, 78 de l'*Infern* no diu *manves*, sinó *mannes*; i això ja es pot veure en la vella edició de C. Vidal i Valenciano del 1878 ¹² i queda confirmat en la moderna d'Annamaria Gallina. ¹³ És un lloc deturpat, que no fa sentit; la rima consonant (i no pas assonant, com diu Coromines) exigeix un mot acabat en *-ames*. *Manvés* o *manves* no tenen res a veure en aquest context:

Ffeeren cells dos brassos de quatre listes;
lo ventr· e·ll pitz, les cuxes e les *comes*
membres e parts tornaren no may vistes.
Tot primer semblant era perdut d'*entrames*:
dos e negú la ymatge perversa
parech; e tal se'n fo ab lent pas *mannes*. ¹⁴

L'altre passatge de l'*Infern*, XIII, 35 no existeix. Es tracta d'un nou error de Coromines. El text a què es refereix no és a la *Divina Commedia*, sinó a la cançó XII de les *Poesies* originals d'Andreu Febrer (és el número 60 del meu corpus). ¹⁵ Vet-lo una altra vegada ací:

11. *Ibidem*, nota. 17. Diré de passada que, quan convé, el «pastitx dantesc d'A. Febrer» esdevé «utilitzable» (cf. *DECat.*, V, p. 245b.40-41).

12. *La comedia de Dant Allighier (de Florença) traslatada de rims vulgars toscans en rims vulgars cathalans per n'Andreu Febrer. (siglo XV)*. Dala á luz, acompañada de ilustraciones crítico-literarias, D. Cayetano VIDAL Y VALENCIANO (Barcelona, Librería de D. Alvaro Verdaguer, 1878), p. 142.

13. Barcelona, 1975, p. 114; *ENC*, núm. 107.

14. *Inferno*, cant XXV, 73-78. Em demano què havia volgut escriure Febrer aquí i que el copista li degué malmetre; l'original italià no hi ajuda: «...e tal sen gio con lento passo». No penséssim, malgrat la condemnaçió que acabem de llegir, que la traducció de la *Commedia* sigui un disbarat.

15. *Textos*, p. 126.

[Yeu] no·m pux pertir ne lunyar,
 si bé·m conosch me gran folhor;
 mas axí co·l sompniador
 qu·en durmén troba l'aur, e·l par
 qu·és richs, e·s desperta *manués*,
 ay guaug tant com dura·l plasers
     e·l sovenir,
 on m'és semblan que·n dey chausir;
     mas pus m'esmay
 quant me sové que nulh pro·n hay.¹⁶

El sentit obvi és que hom, havent somiat, creu haver trobat or i ésser ric, es desperta *manvés*, 'de sobte', a la realitat.

Podem acceptar el text del trobador Andreu Febrer o considerarlo «un pastitx» de la poesia provençal; però tant ací com allà, quan hi ha rima, és oxitònica, com ho demostra aquest text de la *Passió* del segle XIV: «E tuit dixeren «qui és, qui és» // E él los respòs *manvés*».¹⁷ Doncs, *manvés* o *marvés*.

En aquest aspecte de la tonicitat, no hi manca una certa ironia llavors que el Sr. Coromines es recolzi també en «l'eufonia i ritme de versos com els de les *Lleg. Rim.*» (*DECat.*, p. 336a.16-17), quan precisament en aquesta seva edició de les llegendes rimades de la *Biblia de Sevilla* constantment introdueix tot de canvis i afegits entre parèntesis quadrats i rodons, i ja a aquest propòsit jo li retreia les mateixes paraules de l'autor de les llegendes, qui prega els lectors i els copistes «que no deyen les rimes afolar - del lengage cambiar».¹⁸ Certament el v. 600 que ell cita com «que Pons Pilat manves vengués» duu el nom *Pilat* entre parèntesis rodons; però només cal que reculi un parell de versos i tindrà «E dix *manves* l'emperador / —Ara conech qu'er' hom d'onor» (v. 594-5; núm. 28 de la meua llista), on l'accent preceptiu de la quarta síl·laba recau damunt *és* i per tant s'ha de llegir *manvés*.

16. Ed. M. de RIQUER (Barcelona, 1951), p. 101 *ENC*, núm. 68; Cançó XII, IV. L'editor hi transcriví *manués*, perquè pensava que era un gal·licisme pres del francès *manois* (veg. *ib.*, p. 102).

17. «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), ps. 542-543, vv. 1379-80; cf. *Textos*, ps. 105, 123 i 134.

18. *Textos*, p. 131, nota 21.

3.2. *La Questa del Graal*

Molta més força té el raonament del Sr. Coromines contra la proposada etimologia de MANU VERSA, en la *Questa del Graal* traduïda per Rexach (ca. 1380). En aquest text, probablement mallorquí, el mot en qüestió apareix sovint sota les grafies *manves* i *manvas*. Vet ací alguns exemples:¹⁹

«(...) e cant la misa fo cantade si li dona lo pravare lo Corpus Xristi e *manvas* qal lach rasabut sis colga (...)» (p. 61.29).

«(...) e avia ya comansade le batale contra la serpent ans qal hi fos atent e *manves* qal hi fo ates ale roche el vi la batale de las .ij. bistias (...)» (p. 69.12).

«Hi el dix que no demane als e si descavalca ab aytant e li pras *manvas* lo prom lo caval, el mas *manvas* en .j. case qui astave denant son hostal e li leva el matex la sela (...)» (p. 98.18).

«E cant els sa vira[n] nuus, els conagren lur pecat e *manvas* fo la .j. contre laltre (...)» (p. 157.34).

«E *manvas* qals hi agren tocat, foran tots asbaleyts, car els veran tot apertament que de labre hisqueran gotes de sanch axi varmale com a rose» (p. 166.2).

Hom sap que en mallorquí la vocal neutra tònica [ə] procedeix de Ē o ĭ i no pas de Ē breu llatines. Així tenim en el text de la *Questa* casos com *drata*<DIRECTA (p. 36) *ras*<RES (p. 145), *fa*<FIDE (p. 118; 124), *nagra*<NIGRA (p. 145), *fra*<FRENU (p. 132), *pagasos*<PAGENSES (p. 173), etc. Més aviat que parlar de vocals llatines, hauríem de dir que hi ha la vocal neutra accentuada allà on els parlars orientals tenen *e* ober-ta [ɛ]. I així ens expliquem casos com *panse* ‘pensa’ (p. 66), on tenim Ē breu llatina (cf. castellà *piensa*) i àdhuc *vau* (p. 96) <VOCE (però *veu* en català), *crau* (p. 44; 49) <CRUCE (cat. *creu*). Una excepció la presenta la forma conjugada *és* del verb *ésser*, que en la nostra *Questa* fa *as*, per exemple: «e ben sab qua contra el *as* hirat» (p. 47) ‘e bé sap que contra ell és irritat’; «nos sabe hon *sas* ne an qal tera» (p. 68) ‘no sabé

19. *La versione catalana della Inchiasta del San Graal, secondo il codice dell’Ambrosiana di Milano I. 79 sup.* Ed. de V. CRESCINI e V. TODESCO (Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 1917).

on s'era ni en quina terra'; «paciencia qui tots yorns *as* vart an forsa e an virtut» (p. 115) 'paciència que sempre és verda en força i en virtut'. Això respon també a la pronúncia balear actual.²⁰ És clar que parlem de la *Questa* com d'un text mallorquí, degut al fet de presentar la *é* neutra tònica; però aquesta particularitat es retroba també a l'edat mitjana en texts catalans del continent. Se m'acut ara un exemple de Barcelona, del 1405, on surten en un contracte marítim aquestes grafies (*as* 'és', *valas* 'veles', *antanas* 'antenes', *mata* 'meti, posi', etc).²¹ Amb tot, em decanto per atribuir la *Questa* a una àrea baleàrica, encara que la seva llengua —llevat d'aquest específic tret fonètic— té un aspecte força unitari amb la koiné literària medieval.

El Sr. Coromines no s'està de dir a propòsit d'aquest *manvas*: «Ni l'escapatòria hi cabria de sospitar un cas de la grafia *a=e* neutra mallorquina, perquè si l'etimologia fos MANU VĒRSA com admet ben arbitràriament *AlcM*, la *é* hauria de ser tancada i no pas *é*» (nota 17). És l'argument més fort que s'ha esgrimit contra aquesta etimologia.

De tota manera, no acaba de convèncer. A l'època de Rexach el mot era un arcaisme i l'autor l'empra sense conèixer-ne la pronúncia exacta. Acceptem que el text sigui del 1380, el que ja és acceptar molt davant formes en *-u* de la segona persona del plural: *digau*, *taniu* («arem *digau*, sius plau, per que nos no trobam are tantes aventuras», p. 119; «hoc yo, molt be vag que vos *taniu* mon salvador an semblanse de pa», p. 124),²² el que, si no hi estem de ple, mostra que ens acostem molt al segle XV.²³ El mot *manvés* que pertany a la capa de vocabulari més antic, el qual es va perdent al llarg del segle XIV, devia

20. Malgrat l'origen ÈST > *és*, avui en una gran part de les Illes aquesta forma *és* ve pronunciada com a vocal neutra tònica. Vegeu A.M. ALCOVER i F. de B. MOLL, *La flexió verbal en els dialectes catalans*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura», V (1932), p. 24.

21. Procedent de l'Arxiu històric de protocols de Barcelona, i publicat parcialment per Rolf EBERENZ, *Schiffe an den Küsten der Pyrenäenhalbinsel* (Frankfurt a. M., Lang, 1975), p. 225, §43.22.

22. Compareu aquest «vos *taniu*» amb «Senyor *tanits*» (p. 37).

23. Vegeu M. NIEPAGE, *Laut- und Formenlehre der mallorkinischen Urkundsprache*, «Revue de Dialectologie romane», I (1909), ps. 363-364, §§ 116-117; M. METZELTIN, *Die Sprache der ältesten Fassungen des Libre de Amich e Amat. Untersuchungen zur kontrastiven Graphetik, Phonetik und Morphologie des Katalanischen und des Provenzalischen* (Frankfurt a. M., Lang, 1974), p. 215.

ésser un dels termes afeccionats pel traductor, com *sains* (p. 1) i *lains* 'dins' (p. 37; p. 173), *aycela part* (p. 1) i *daysela hora* (p. 162), *nient* 'res' (p. 5.27), *semprás* 'tot seguit' (p. 123.7-8), *s'ascondira* (p. 3), *trop* 'massa' (p. 137.7) *sels* 'aquells' (p. 163)²⁴ i que l'empra a tort i a dret; ell potser pensava que *manvés* era un mot amb *e* oberta, com els mallorquins corresponents a *és*, *mès*, *pres*, etc. Per una altra banda, no n'acaba de copsar bé el sentit, perquè l'utilitza en contexts on no comprèn massa bé l'original,²⁵ com p. ex. *ainçois* (ed. Pauphilet, p. 94.10; *manvés* p. 69), *gueses* (p. 224.14 = *manvas* 166.2) o bé allà on no sap desempallegar-se en la traducció, com li ocorre en: «li pras *manvas* lo prom lo caval, el mas *manvas* en .j. case qui astave denant son hostel» (p. 118), on li resulta difícil expressar «et li preudons prent le cheval et le meine en un apentiz qui estoit devant son ostel» (p. 133.8).²⁶

4. UNA OPINIÓ OCCITANA

El lexema *marves* / *manvés* no deixa d'intrigar la curiositat dels estudiosos. Darrerament el Sr. André Soutou ha escrit també un article sobre el nostre mot catalanooccità.²⁷ Després de refusar amb justícia la hipòtesi MANIBUS (JURARE) de Clovis Brunel, em dona la raó i considera que *MANU VERSU es pot aplicar a «tous les exemples catalans présentés (numéros 24-60 de sa liste)» i a un bon nombre de pasatges «rédigés en ancien provençal», com ara els números de la llista 2-8, 14,15,18 i 23. Per contra, en aquells casos on l'adverbi va acom-

24. Algunes antigalles deuen haver estat condicionades per l'original francès. D'altres, per una pruija arcaïtzant, cf. aquest «pus que a vos plau» (117), «si-us *plau*» (p. 119) esmunyit quan Rexach prefereix «si a vos *plats*» (p. 112), etc.

25. *La Queste del Saint Graal. Roman du XIIIe siècle*, édité par A. PAUPHILET (París, 1923; «Les classiques français du moyen âge»). Vegeu també sobre aquest text i els problemes de transmissió textual Albert PAUPHILET, *Études sur la Queste del Saint Graal attribuée à Gautier Map* (París, Champion, 1980).

26. El mateix li succeeix en un embull que fa amb «els conagren lur pecat e *manvas* fo la .j. contra laltre » (p. 157.34; cf. original francès, p. 211.25-27).

27. André SOUTOU, *Ancien provençal man bes / marves 'mains jointes' (XIe-XIIIe siècles)*, «Revue des langues romanes», núm. 98 (1994), ps. 457-463. L'autor ignora l'article del *DECat*. Del meu, que, segons diu, li fou comunicat per J-P. Chambon, només té en compte la primera redacció en francès (vegeu *supra*, nota 1).

panyat del verb *jurar*, caldrà «envisager une explication autre que celle par *manu versu».²⁸

Voldria, en primer lloc, rectificar un detall, al meu parer, important. Diu l'autor que «M. G. Colón, tout comme Clovis Brunel et Walther von Wartburg, considère que la formule *jurare manibus* est une locution juridique bien connue dans le droit non seulement médiéval, mais encore romain».²⁹ Justament vaig combatre aquest punt de vista. Wartburg, per salvar l'explicació de Brunel, havia suposat que la locució no devia ésser medieval (ell sabia prou gramàtica històrica per no pensar que un ablatiu medieval en plural es comportava evolucionant com un terme patrimonial!), ans ja del dret romà. Jo hi vaig explícitament impugnar aquesta hipòtesi i, a més, vaig deixar constància que, malgrat el que afirmava el *FEW*, els texts de Petroni i de la Vulgata no corresponien a la fórmula medieval.³⁰ Un cop aclarit aquest punt, haig d'aprovar Soutou quan subratlla que els passatges amb *jurare manibus* no són pròpiament llatins sinó que el provençal antic sura a través un llatí bàrbar: «che *iurar no lur faça manibus super altare sacratum*», «tale sacramentum *le n iuraria o ls en iuraria* in suo vel illorum nomine super altare sacratum *manibus*».³¹ Aquest i altres passos semblants l'han convençut «que l'expression provençale *jurar manbes* ou *marves* n'était pas calquée sur une expression latine préexistente, mais que, au contraire, la formule prétendue latine *jurare manibus*, qui ne précise ni la position ni le rôle des mains dans le serment, n'est qu'une latinisation maladroite de l'expression provençale *jurare man bes* dont la signification est exposée un peu plus loin».³²

Després de precisar les modalitats del jurament de fidelitat feudal amb les mans juntes (cosa que jo ja havia indicat, cf. *Textos*, p. 136), el Sr. Soutou passa a demostrar d'on ve aquest «*man bes*» que s'u-

28. *Ibidem*, p. 459. L'autor pretereix el fet que també en català apareix la fórmula *jurar manvès* (veg. els nùms. 24.1 i 24.2 de la meua llista).

29. *Loc cit.*

30. *Textos*, p. 135 i nota 29 = en l'article en francès, *Mélanges Wathelet*, p. 72 i nota 29.

31. *Liber Feudorum Maior*, que vaig citar oportunament, vegeu *Textos*, p. 103.

32. SOUTOU, *op. cit.*, p. 460.

neix al verb *jurar*. Remarquem que ell escriu *man bes*, forma que entre els exemples provençals és molt minoritària, única, respecte a *jurar marves* (vegeu al meu corpus els exemples 9, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 20, 21 enfront de l'únic exemple núm 16: *ai jurat man bes*, de Roergue del 1182). Li interessa aquella grafia perquè estintolària la seva etimologia: el llatí *BISSUS, tret de BIS 'dues vegades; doble'. Així «dans la locution *jurar man bes* le mot *bes*, prononcé *bés*, n'était pas l'avatar d'une extravagante terminaison d'ablatif pluriel, mais le continuateur en ancien provençal, de l'adjectif latin postulé *bissus, avec un *ì* bref, qui a été enregistré dans le *FEW* (1,383a) au sens de "*doppelt* (double)" et qui est considéré comme un dérivé de bis "deux fois"». ³³

No obstant el que aquí es pretén, el *FEW* no diu res que vagi en la direcció volguda. L'únic que hom hi llegeix (s.v. *bissus) és un provençal modern *bes* amb el sentit de 'double, fourchu' i un *bès* 'fourchu' de la Vall d'Aosta; la resta ja és *béssa* 'branche bifourquée', *besson* 'bessó, jumeau', etc. ³⁴ Soutou reconeix que els exemples procedents d'aquest *bissu són «peu nombreux» (*sic*), però ell hi afegeix els substantius composts *bestor* 'tour double' i *bescalm* 'balcon dont le toit est soutenu par deux montants verticaux', a més del topònim *Moulibès* (Aveyron) que designaria un 'moulin à deux jeux de meules'. Acceptem que el nom de lloc tingui aquest origen, cosa que no prova massa. *Bestor* i *bescalm*, que existeixen igualment en català antic i dels quals jo mateix m'he ocupat en altres llocs, ³⁵ presenten aquest element *bis-* com a prefix, amb un sentit pejoratiu, equivalent al del francès antic *mes-* (*mesfait* 'falta, acció dolenta'), modern *mé-* (*méfait*, *méprise*, *médire*, *mécontent*, etc.).

Tot això, doncs, si ho analitzem amb objectivitat no corrobora gens aquesta singular proposta de *manu bissu, que voldria que signi-

33. *Ibidem*, p. 461.

34. W. VON WARTBURG, *Französisches Etymologisches Wörterbuch* (Bonn, 1928), p. 383. A sobre, hem de reconèixer que aquest *BISSU és una més que arriscada suposició de von Wartburg, sense cap base real per explicar la família occitanocatalana de *bessó*. L'autor no podia arrecerar-se a un indret menys escaient!

35. Sobre *bestor* (*bestorre*, llatí med. *bisturris*) vegeu *Textos*, p. 88 i nota 36; sobre *bescalm*, la introducció als *Furs de València* (Barcelona, 1970), I, ps. 62-63 i 148 (*ENC*, núm. 101).

fiqués ‘amb les mans juntes’. I amb aquest argument fallaciós no es pot pretendre que en el vers de la *Cançó de Santa Fe* «Diables manbes la us apana», que des que es va editar l’obra s’ha interpretat com ‘el diable *al punt* us l’ofereix’, signifiqui més aviat «pieusement». És un raonament que està enlaire. Com també està enlaire la conclusió que, gràcies a aquest *jurar marves* medieval, «le pays catalan faisait partie intégrante du domaine de l’ancien provençal». ³⁶ Tornem-hi !

5. CONCLUSIÓ

No hem avançat gaire des que vaig publicar aquell article de 1978; més aviat hem reculat a causa d’aquesta dèria de tirar al dret i no tenir en compte els arguments d’altri. Les etimologies de MANIBUS o de *BISSU pertanyen al regne de la fantasia. De tot el que hem vist, importa tenir present el cas de Rexach amb l’alternança gràfica *manves / manvas*. L’ús del mot que en fa aquest traductor he procurat explicar-lo com un arcaisme del tot desuet a l’època en què ell escriu, del qual no en sap ben bé ni el significat exacte ni la pronúncia. Reconec que és la part més feble del meu raonament. Si m’equivocava en la meva apreciació, estic disposat a rectificar. Però caldria que hom em fornís proves fefaents, objeccions positives i no pas estirabots en els quals els texts que no convenen a una tesi apriorista són simplement titllats de «pastitx» i de «poesia macarrònica». Amb aquests «arguments» no s’arribarà a impugnar la incontrovertible realitat que *manvés / marvés* és en català i en occità un terme oxiònic. Al meu parer, els arguments que vaig presentar aleshores i els que ara exposo permeten de donar com a ben assegurada la derivació de *manvés* a partir del lexema *MANU VERSU (per MANU VERSA) ‘el temps que costa de girar la mà’. Hom ha dit que el nostre «és un mot sobre el qual s’ha vessat erròniament molta tinta». ³⁷ Espero no haver-ne vessat més de la necessària i no haver caigut en l’error.

36. SOUTOU, p. 462.

37. *DECat.*, V, p. 336a.13-14.

6. ADDENDA

Un cop discutides les propostes etimològiques, penso que serà bo d'adduir algun element concret més per a l'estudi del mot *manvés*. Fa ja uns dotze anys que vaig publicar una nota titulada *Al comptat o a terminis*,³⁸ on feia veure la contraposició d'aquests conceptes en la terminologia antiga; era precisament: «*a manvés*» versus «*a espera*». Ara aprofito l'avinentesa per afegir-hi uns complements que procedeixen de la curiosa i sovint divertida descripció d'una visita pastoral per terres de la diòcesi de Tortosa, de l'any 1314, en la qual les persones examinades es defensen d'haver comès les transgressions de què se les acusa. Entre aquestes són esmentades unes vendes usuràries, on apareixen els nostres dos lexemes, sota un llatí transparent, i són cronològicament un xic anteriors als exemples que jo citava:

«Fuit vocatus Mascharosius Riba et dixit se non fecisse contractus usuarios per se nec per alium. Immo dixit se esse paratum satisfacere si aliquis conqueratur de ipso. Concessit tamen quod vendidit farinam arrovam per IIII solidos cum dimidio *ad speram* sub pignoribus, non tamen accepit ultra quam valeret *a manvés* et iuravit talia non facere de cetero».³⁹

«Item, Iacobus Carbó, vendit bladum suum *ad speram*, plusquam valeat *ad manvés*».⁴⁰

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH
Universitat de Basilea
Institut d'Estudis Catalans

38. *Al comptat o a terminis*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 6 (1985), ps. 7-12; reeditat amb addicions al llibre *Problemes de la llengua a València i al seu voltant* (Universitat de València, 1987), ps. 236-244.

39. Maria Teresa GARCÍA EGEA, *La visita pastoral a la diòcesi de Tortosa del obispo Pabolac, 1314* (Castelló, Diputació de Castelló, 1993), p. 110. En aquest cas la persona interrogada és de Tortosa.

40. *Ibidem*, p. 217. La persona interrogada és de Borriana.